

KRIZA PORODICE I OSNIVANJE PORODIČNIH SAVJETOVALIŠTVA PRI ISLAMSKOJ ZAJEDNICI

Selvira DRAGANOVIĆ

Sažetak

Pozivajući se na najnovija istraživanja o krizi bh. porodice, autorica i ovom radu ukazuje na mnoštvo promjena koje destabiliziraju savremenu porodicu. Porodični sistem izložen je kontinuiranom utjecaju društvenih i unutarporodičnih promjena koje su nezaustavljive i nužne. Zbog evidentne krize bosanskohercegovačkoj porodici i njenim članovima neophodno pružiti neophodnu podršku na putu intenzivnih promjena i suočavanju sa mnogim izazovima. Na ovom planu od posebne važnosti bi bila stručna savjetovališta unutar Islamske zajednice u BiH, čiji indikator su brojna pitanja džematlija koja se upućuju imamima, ali i instituciji Fetvu-l-emina, a koja su vezana za porodicu i unutar porodične odnose.

Porodica/obitelj predstavlja osnovnu ćeliju društva koja svojom važnosti reflektuju brojne funkcije koje se protežu od materijalno/ekonomske preko međusobne brige, skrbi i njege do socijalizacije i obrazovanja, te pružanja ljubavi, zaštite i emocionalne podrške. Obitelj/porodica kao primarna grupa služi kao agent socijalizacije za usvajanje i internaliziranje vjerovanja i stavova, središte ostvarivanja osobnog zadovoljstva i ispunjenosti kroz osjećaje općenite dobrobiti, prijateljstva, sigurnosti, ego vrijednosti, ljubavi i privrženosti, izvor indirektno unutarnje socijalne kontrole (usvajanja pravila i principa ponašanja podržanih prije unutarnjim psihičkim procesima nego vanjskim pritiscima, prijetnjama i kaznama) jer primarne grupe imaju izuzetnu snagu podučavanja prosocijalnih vrijednosti i socijalne odgovornosti (Marsh i saradnici, 2006).

Imajući u vidu porodica i porodični sistem izložen brojnim kako unutarnjim tako i vanjskim utjecajima i procesima, njene funkcije su često upitne. Sama funkcionalnost porodice zavisi kako od odnosa koji postoje između članova porodice tako i od odnosa između porodice i društva. Primarni društveni zadatak porodice je da obezbijedi socijalizaciju i humanizaciju čovjeka, odnosno da kreira razvijanje onih osobina ličnosti koje će omogućiti dobru prilagodljivost, a porodica će biti utoliko sadržajnije i funkcionalnije ukoliko postoji spremnost onih koji stupaju u takvu zajednicu da ispunjavaju i međusobno zadovoljavaju važne ljudske potrebe (privrženost, bliskost, emocionalna i psihološka podrška povjerenje, saradnja, ulaganje, primanje, davanje), a ne samo da ostvaruju konkretne ciljeve (reprodukcija, ekonomska sigurnost ili sticanje društvenog položaja).

Upravo zbog podložnosti porodice mnogim unutarnjim i vanjskim utjecajima koji se javljaju u vidu savremenih trendova, promjena, modernizacija i koristi savremene tehnologije, porodica više nije jedino sredstvo kojim se mogu zadovoljiti gore navedene funkcije. Osim toga, imajući u vidu da je porodica dio šireg društvenog sistema, društveni procesi i promjene također utječu na funkcionalnost porodice, što u konačnici dovodi do procesa transformacije porodice.

Kako ističe Jakovljević (Kosović, 1987) najbitniji elementi porodične transformacije su: stvaranje nove motivacione baze za sklapanje braka, stvaranje novih pogleda na funkciju

braka, proces rušenja muškog autoriteta u porodici, problem polivalentne aktivnosti žene u porodici, proces sužavanja porodice, proces individualizacije članova porodice, veće mogućnosti zadovoljavanja osnovnih emocionalnih potreba izvan porodice, veće seksualne slobode, osipanje porodične organizacije usljed razvoda i samostalnosti djece. Sve ovi elementi dovode do konflikata između članova porodice (samih bračnih drugova, bračnih drugova i djece, djece međusobno) koji su dodatno usložnjeni razlikama u intelektualnim i obrazovnim nivoima, seksualnim nepodudarnostima, materijalnim poteškoćama, te različitim sistemima vrijednosti koji su oblikovani oblicima, stavovima i kulturama porodica porijekla, poteškoćama roditeljstva, manjkom kvalitetne komunikacije. Na nivou roditeljstva poteškoće se javljaju zbog gubitka autoriteta roditelja sa jedne strane i zanemarivanja potrebe osamostaljenja djece sa druge strane, ali i zbog prezaposlenosti roditelja pa su djeca prepuštena sama sebi, ulici, medijima, vršnjacima.

Transformacija porodice u bh. društvu u vezi je sa društvenim i ekonomskim promjenama na našim prostorima koje su intenzivirane u ratnom i post-ratnom periodu. Ratna stradanja i ratne i poratne poteškoće, progonstva i raseljavanja, problemi povratka i suživota povratnika, privatizacija, rastuća nezaposlenost, posljedice ratnih trauma, rastući broj samoubistava i nasilničkih ponašanja, imigracije, pad prirodnog priraštaja stanovništva i sl. samo su neki od problema s kojima je suočeno BiH društvo danas.

Svi ovi problemi a posebice posljedice rata, snažno djeluju na porodicu a njihova silina se ogleda u tome da je stabilnost bosanskohercegovačke porodice uzdrmana ili razorena (Beridan, 1997, Pašalić Kreso 2004). Razorenost BiH porodice kao posljedica rata primjetna je u povećanom broju porodica u kojima je majka hranitelj. S jedne strane, na području Federacije BiH je za gotovo trinaest puta povećan broj jednoroditeljskih porodica u odnosu na predratno stanje, broj porodica bez oca je porastao za više od 10 puta a, obitelji bez majke za oko 2,5 puta, a gotovo 3000 djece živi bez oba roditelja. (Pašalić Kreso, 2004). S druge strane, siromaštvo je trenutno najupečatljivija crta našeg društva koja najdirektnije pogađa porodice. Preko 30% porodica u FBiH živi u krajnjoj bijedi a 50 % sa mjesečnim prihodom ispod granice egzistencijalnog mini-

muma (Pašalić Kreso, 2004). Nedostatak pomoći državnih institucija pogođenim porodicama i velika stopa nezaposlenosti (40% prema nekim procjenama) dodatno usložnjavaju prilike posebice u jedno-roditeljskim porodicama. Roditelji, posebice majke sve više učestvuju u takozvanoj „sivoj ekonomiji“ da bi uvećali primanja a sve više djece je prepušteno samima sebi (što opet rezultira brojnim neprihvatljivim ponašanjima kao što su delinkvencija i kriminal).

Osim toga, neposredna posljedica rata i drugih promjena posljednjih decenija javlja se u vidu porasta broja mladića koji su prekinuli školovanje i koji se sve teže odlučuju za brak jer nisu u stanju da obezbjede elementarne uvjete za to (Pašalić Kreso, 2004). Natalitet u posljednjih 10 godina u BiH znatno opada. Zbog pada prirodnog priraštaja stanovništva (dulje traje negativna stopa rasta), više umire nego što se rađa novih žitelja u poslijeratnom vremenu. Zato, kao i zbog ekonomske nužde za traženje zaposlenja u razvijenim zemljama Evrope, Bosna i Hercegovina od 2000. postaje zemlja intenzivne depopulacije (Pejanovic, 2005).

Istraživanjem nazvanim „promjene u mojoj obitelji u posljednjih 5-10 godina“ Pašalić Kreso je ustanovila da rat zauzima zapaženo mjesto u odgovorima njenih studenata (2004). Stoga, možemo reći da su od posebne važnosti učinci traumatskih ratnih i poratnih iskustava na BiH porodicu i njene članove. Izloženost osobe različitim traumatskim iskustvima rezultira narušenim mentalnim zdravljem, a ti efekti će biti manji ukoliko su odnosi u porodici/obitelji dobri. Međutim, imajući u vidu da su mnogi roditelji i mladi iskusili mnoge ili višestruke trauma, narušeno je povjerenje u mnogim porodicama jer su pojedinci zbog ličnih trauma fokusirani na svoju ličnu bol i patnju. Sve to je rezultira lošom komunikacijom članova obitelji/porodice i manjkom podrške. Mladi u BiH, na primjer, percipiraju smanjenu podršku roditelja te izjavljuju da imaju poteškoće u porodičnim/obiteljskim odnosima (Haverić, 2000). Sve ovo ukazuje da su neke funkcije porodice u ozbiljno narušene te da je BiH porodica u krizi. Narušenost ili „erozija“ socijalizirajuće-odgojne, ekonomsko-zaštitne i emotivno-identifikacijske funkcije porodice je rezultat dešavanja u savremenom bosanskohercegovačkom društvu jer društvo još nije spremno da na sebe preuzme ono što je ranije dominantno bila „briga poro-

dice“, kako u socijaliziranju ličnosti, odnosno oblikovanju sistema vrijednosti kod djece, tako i u njihovom ekonomskom i socijalnom zbrinjavanju. To je, kako Žiga (Žiga J. (2013).) tvrdi primjetno u: napuštanju patrijarhalnih manira u porodici, nepostojanju elementarnih preduvjeta za zaživljavanje nukleusne porodice kakvu imaju skandinavske i neke druge razvijene zemlje, što se veoma loše odražava na socijalizaciju djece, ono što porodica propusti u odgoju djece, popunjava neko drugi (ulica, vršnjaci, medijski sadržaji), umišljanje da je djetetu dovoljan računar, pristojan džeparac i vlastita soba sa internet konekcijom vraća se kao bumerang i roditeljima i društvu kada se takvo dijete sunovrati u kriminal, nasilje, drogu, budući da je škola veoma važan faktor u ukupnom socijaliziranju mladih osoba, u njenom radu se nikako ne bi smjelo desiti zapuštanje odgojne u korist obrazovne komponente, što ukazuje na imperativ prilagođavanja odgojno-educacijskih sadržaja, potrebi za otvorenim i tolerantnim odgojno-educacijskim sadržajima spram kulturno-tradicijskih, religijskih i drugih različitosti, budućnost bosanskohercegovačkog društva je upitna zbog segregacijskih sadržaja u odgojno-obrazovnom sistemu što ima razorne posljedice.

Imajući u vidu sve gore navedeno, možemo reći da se bosanskohercegovačka porodica još uvijek nalazi u procesu tranzicije od tradicionalne ka savremenoj. Otac više nije jedini hranitelj u porodici, a žene su zaposlenjem proširile svoje primarne uloge supruge, majke i domaćice te postale značajne nositeljice ekonomske stabilnosti porodice što zahtijeva preraspodjelu odgovornosti i obaveza roditeljskog para (za što je potrebno steći posebne vještine). Postepeno se mijenjaju i očekivanja ne samo muškarca i žene unutar porodice koji su bili oblikovani (tradicionalnim) modelima funkcioniranja porodica porijekla, nego i djece i roditelja. S jedne strane žena želi postići ravnopravnost što je u skladu sa značajnim ekonomskim doprinosom porodici dok istovremeno muškarac nastoji zadržati svoju poziciju autoriteta. S druge strane, djeca sve više očekuju i traže od roditelja (ne samo materijalno nego i emocionalno) na šta savremni roditelji, jer su okupiranom brigom da materijalno obezbjede za porodicu, nisu u stanju uvijek odgovoriti. Ove promjene su izvori stresa i snažan organizator dinamike partnerskih i porodičnih odnosa koje su dodatno usložnjene postojećim i brojnim gubicima, razdvojenošću porodica, ranjavanjima

i drugim ratnim i postratnim traumama, lošim socio-ekonomskim standardom u mnogim porodicama, zdravstvenim problemima te trenutnim socio-političkim zbivanjima u Bosni i Hercegovini. Sve ovo je dovelo do transformacije BiH porodice i uloga unutar nje.

Ipak, valja napomenuti da ovu transformaciju porodice nije moguće zaustaviti. Mnoštvo promjena destabilizira savremenu porodicu jer je porodični sistem izložen kontinuiranom utjecaju društvenih i unutarporodičnih promjena koje su nezaustavljive i nužne. Stoga, možemo reći da je BiH porodici i njenim članovima neophodno pružiti neophodnu podršku na putu intenzivnih promjena i suočavanju sa mnogim izazovima. Sve ovo navedeno upućuje na potrebu otvaranja stručnog savjetovališta koje će pružati neophodnu pomoć i podršku BiH porodici.

Od posebne važnosti su stručno/a savjetovališta/a unutar Islamske zajednice u BiH čiji indikator su brojna pitanja upućena upravo uposlenicima IZ-a, koja su vezana za porodicu i unutarporodične odnose. Analizirajući sadržaj pitanja koja su postavljena Prof. dr. Enesu Ljevakoviću, koja su objavljena na zvaničnoj stranici rijaseta (kao i sadržaje i pitanja nekih islamskih webstranica kao što su *Sebil*, *Mullasadra*, *Num*), primjetili smo da brojniji psihološki razlozi traženja savjeta i pomoći nego vjerski. Razlozi su najčešće vezani upravo za porodicu/brak, i unutar porodične/bračne odnose, sa slijedećom tematikom: sukobi i svađe u braku, preljub/ prevara, narušeno povjerenje, neusklađene seksualne relacije/potrebe, alkohol, nasilje, razvod braka, tugovanje, a sam dr. Ljevaković često odgovara "obratite se porodičnom/stručnom savjetovalištu/psihologu. S jedne strane, to prvenstveno ukazuje na povjerenje koje članovi IZa-pogotovo praktikanti- imaju u njene službenike. Međutim, s druge strane, to ukazuje na potrebu angažovanja stručne osobe, psihologa/psihoterapeuta da pomogne u rješavanju takvih problema. Savjeti tipa "to je iskušenje koje će proći", "preispitajte svoj odnos/stav prema...", "okanite se huje", su, iako neophodni, ipak nedovoljni iz nekoliko razloga. Kao prvo, to je lakše izgovoreno nego rečeno. Osobe koje su pod stresom, koje su povrijeđene, izgubile povjerenje, psihološki pate, koje su preplavljene emocijama, nisu u stanju, ne samo dobro regulisati svoje emocije nego ni dobro razumjeti drugu stranu. To često dovodi

do još češćih sukoba i svađa, nesuglasica pa čak i narušavanja fizičkog i mentalnog zdravlja (posebice u slučajevima hroničnih napetosti i stresa). Samoregulacija, tolerancija, samokontrola i pozitivne i negativne emocije su neohodni sastojci u interpersonanim: bračnim i/ili roditelji djeca odnosima). Emocionalna regulacija je vještina koja podrazumjeva sposobnost prepoznavanja/imenovanja emocija, njihovog izražavanja i regulisanja (Dwivedi i Harper, 2004). Neblagovremena pomoć u rješavanju problema može biti uzrokom ozbiljnih, kako fizičkih tako mentalnozdravstvenih, problema. Osim toga, ako uzmemo u obzir druge, gore navedene stresore u BiH društvu, jasno je da je potreba otvaranja savjetovališta unutar IZ-a neophodna. S tim u vezi, Islamska zajednica bi trebala provesti i opsežno istraživanje među džematlijama, kako bi se egzaktnije ustanovila ili potvrdila ova potreba. U anonimnom online-upitniku, od ukupno 200 ispitanika, na pitanje *Da li smatrate da IZ treba imati bračno/porodično savjetovalište*, njih 81% je odgovorilo sa DA, 8% sa NE i 11% ispitanika sa NEMAM STAV O TOM PITANJU.¹ Za IZ u BiH bi moralo biti zanimljivo i to da je od ukupnog broja onih ispitanika koji su se izjasnili da nisu članovi IZ u BiH čak 69 % potvrdno odgovorilo na prethodno pitanje, dakle odgovorilo sa DA, dok je 13% odgovorilo sa NE i 18% ispitanika sa NEMAM STAV O TOM PITANJU.

Iz svega navedenog, može se zaključiti da bi stručno savjetovalište unutar IZ-e koje bi svojim članovima obezbjedilo ovakve usluge značajno doprinjelo rješavanju krize porodice, poboljšanju unutarporodičnih odnosa, a samim time i BiH društvu u cjelini.

¹ Za potrebe ovog rada urađen je anonimni online-upitnik na koji je odgovorilo 200 osoba, i nakon toga je zatvoren. Prema starosnoj dobi, u anketi je učestvovalo 23% osoba do 25 godina, 83% onih koj pripadaju starosnoj grupi od 26 do 45 godina i 12% od starosne skupine od 46 do 65 godina. Na anketu su većinom odgovorile osobe ženskog spola i to 74%, dok su muškarci bili zastupljeni sa 26%. Kada je u pitanju obrazovna struktura ispitanika, ona u postocima izgleda ovako: NN 5 %, SSS 25%, VŠS 11% , te VSS i više 59% od broja anketiranih. Od ukupnog broja ispitanika njih 72% se izjasnilo kao članovi IZ u BiH, dok se 28% ispitanika izjasnilo da nisu članovi IZ.

Bibliografija:

1. Beridan I. (1997). Porodica i rat: Socijalne funkcije porodice u ratu. Neobjavljena doktorska disertacija, Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka.
2. Dwivedi K. N., i Harper P. B., (2004). Promoting the emotional Well-being of children and Adolescents and preventing their ill mental health, London, Jessica Kingsley Publishers.
3. Habul U., (2000). Institut razvoda braka u savremenim uslovima sa posebnim osvrtom na domaće pravo. Neobjavljena doktorska disertacija, Univerzitet u Sarajevu, Pravni fakultet.
4. Haverić Z., (2000) Trauma i obiteljski odnosi (neobjavljena specijalistička radnja), Filozofski fakultet Sarajevo, odsjek za psihologiju.
5. Kosović (1987), u Latić A., Murtić R. (2013). Funkcionalnost porodice sa aspekta systemske porodične terapije- Iskustvo KJU «Porodično Savjetovalište», (preuzeto sa <http://www.porod-icno.ba>, 15.01.2013).
6. Marsh, I., i Keating, M., (2006). Sociology: Making sense of society. New Jersey, Prentice Hall
7. Pašalić Kreso, A. (2004) Koordinate obiteljskog odgoja. Jež, Sarajevo
8. Pejanović M. (2005). Politički razvitak BiH u postdejtonskom periodu. Šahinpašić, Sarajevo.
9. Žiga J. (2013). Porodica u Bosanskohercegovačkom društvu sa posebnim osvrtom na stanje u Kantonu Sarajevo, preuzeto sa stranice Porodično Savjetovalište”, (Preuzeto sa <http://www.porod-icno.ba>. 08. 10. 2013).

Summary

CRISIS OF FAMILY AND NEED TO ESTABLISH FAMILY COUNSELING CENTERS WITHIN INSTITUTIONS OF ISLAMIC COMMUNITY

Selvira DRAGANOVIĆ

Referring to the latest surveys on crisis of family in Bosnia and Herzegovina, the author highlights numerous changes which are destabilizing the modern family. The family system is exposed to the continuous impact of social and internal family changes which are unstoppable and necessary. Because of the obvious crisis, families in Bosnia and Herzegovina and their members need to receive the necessary support on the path of intense changes and numerous challenges. Expert counseling centers within the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina would be of tremendous importance, as clearly indicated by many questions of jamaat members about family and internal family relations addressed at their imams, as well as the institution of Fatwa-ul-Ameen.

الموجز

أزمة الأسرة وضرورة تأسيس مراكز استشارية تابعة لمؤسسات المشيخة الإسلامية

سلفيرا دراغانوفيتش

استنادا إلى نتائج أحدث الأبحاث حول أزمة الأسرة في البوسنة والهرسك، تشير الكاتبة في مقالها إلى الكثير من التغييرات التي تهدد استقرار الأسرة المعاصرة، إذ يتعرض النظام الأسري إلى تأثير متواصل من التغييرات الاجتماعية والأسرية الحتمية التي لا يمكن منعها. وبسبب وجود الأزمة الواضحة، فإن الأسرة البوسنية وأعضاءها في حاجة ماسة للمساعدة الضرورية على طريق التغييرات الكثيفة وفي مواجهة الكثير من التحديات. ومن الأهمية الخاصة في هذا النطاق توفير المراكز الاستشارية المتخصصة داخل المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك، ويدعوا إلى ذلك كثرة الأسئلة التي يطرحها المسلمون على الأئمة وعلى أمين الفتوى، والمتعلقة بالأسرة وبالعلاقات الأسرية.